

O'ZBEKISTONDA YANGI BIZNESLARNI BOSHLASH JARAYONINI SODDALASHTIRADIGAN RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR USULLARI

Qarshiev Avazbek Sa'dullaevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

avazqarshiyev@yahoo.com

Qarshiyeva Mafutna Sa'dullayevna

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti magistri

qarshiyevamaftuna010@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda raqamli texnologiyalar yordamida yangi bizneslarni boshlash jarayonini osonlashtirish yo'llari tadqiq qilingan. Maqolada davlat ro'yxatidan o'tish jarayonlari, yuridik va yuridik bo'lmagan tadbirkorlik subyektlari, raqamli texnologiyalar va elektron hukumatning tadbirkorlikka ta'siri haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, tadbirkorlik, davlat ro'yxatidan o'tish, elektron hukumat, biznesni boshlash.

Kirish

O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va global biznes muhitida raqobatbardoshligini oshirish uchun raqamli texnologiyalar muhim rol o'ynamoqda. Raqamli transformatsiya tadbirkorlik faoliyatini tezlashtirish, soddalashtirish va samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, yangi bizneslarni boshlash jarayonini yanada qulayroq va samarali qilishga yordam beradi.

Tadbirkorlik, iqtisodiy rivojlanishning muhim elementlaridan biri sifatida, yangi biznes g'oyalarini amalga oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish imkonini taqdim etadi. O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun davlat tomonidan amalga oshirilayotgan siyosat va tashabbuslar, raqamli texnologiyalar yordamida biznesni ro'yxatdan o'tkazish jarayonini sezilarli darajada soddalashtirmoqda.

Davlat ro'yxatidan o'tish, tadbirkorlik subyektlarini rasmiylashtirishning birinchi qadamidir. O'zbekiston hukumati tomonidan ishlab chiqilgan raqamli xizmatlar, davlat ro'yxatidan o'tish jarayonini onlayn tarzda amalga oshirish imkonini beradi, bu esa yangi bizneslarning boshlanishini tezlashtiradi va byurokratik to'siqlarni kamaytiradi.

Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish

Tadbirkorlik – o'z mulki bilan tavakkalchilik asosida daromad (foйда) olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyat. Tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun davlat ro'yxatidan o'tish kerak.

Tadbirkorlik bilan yuridik shaxs tashkil etib yoki tashkil etmasdan qonun hujjatlarida taqiqlanmagan har qanday faoliyat bilan shug'ullanish mumkin.

Ro'yxatdan o'tish usullari:

- mustaqil ravishda Tizim¹ orqali;
- Davlat xizmatlari markazlariga o'zi kelgan holda.

Yuridik shaxs bo'lmagan tadbirkorlik subyektlari

- yakka tartibdagi tadbirkor;
- oilaviy tadbirkorlik;
- dehqon xo'jaligi.

Yuridik shaxs sifatidagi tadbirkorlik subyektlari

- Mas'uliyati cheklangan jamiyati;
- Aktsiyadorlik jamiyati;
- Xususiy korxonasi;
- Oilaviy korxonasi;
- Fermer xo'jaligi;
- Dehqon xo'jaligi.

Ro'yxatdan o'tmasdan tadbirkorlik bilan shug'ullanganlik uchun ma'muriy va jinoiy javobgarlik mavjud.

Adabiyot manbalarini haqida umumiy ma'lumot; Adabiyot sharhi

Elektron hukumatning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

davlat organlari faoliyatining samaradorligini, tezkorligini va shaffofligini ta'minlash, ularning mas'uliyatini va ijro intizomini kuchaytirish, aholi va tadbirkorlik subyektlari bilan axborot almashishni ta'minlashning qo'shimcha mexanizmlarini yaratish;

ariza beruvchilar uchun mamlakatning butun hududida davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarni elektron hukumat doirasida amalga oshirish bo'yicha imkoniyatlar yaratish;

o'z zimmasiga yuklatilgan vazifalar doirasida davlat organlarining ma'lumotlar bazalarini, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalini va Elektron davlat xizmatlarining yagona reyestrini shakllantirish kabilar kiradi.

Raqamli texnologiyalarning biznesni yaratishga ta'siri akademik adabiyotlarda keng muhokama qilingan.

Brynjolfsson, E. va McAfee, A. Raqamli texnologiyalar ma'lumotlarni ishlab chiqaradigan, saqlaydigan yoki qayta ishlaydigan elektron vositalar, tizimlar, qurilmalar va resurslarni nazarda tutadi. Bunga ijtimoiy tarmoqlar, onlayn o'yinlar, multimedia va mobil telefonlar kiradi". Ularning kitobida "Ikkinchi mashina davri: ajoyib texnologiyalar davrida ish, taraqqiyot va farovonlik"

¹ <https://new.birdarcha.uz/>

Hisrich, RD, Peters, MP va Shepherd, DA ta'riflaydi Biznes yaratish jarayoni bozor imkoniyatini aniqlash, g'oyalarni ishlab chiqish, texnik-iqtisodiy asoslarni o'tkazish, rejalashtirish, moliyalashtirish va yangi tadbirkorlik sub'ektini tashkil etishni o'z ichiga oladi.

"Tadbirkorlik - bu yangi biznesni yaratish, boshqarish va kengaytirish harakati bo'lib, ko'pincha innovatsiyalar, tavakkalchilik va bozor imkoniyatlaridan foydalanish qobiliyati bilan tavsiflanadi." Kuratko tomonidan, DF (2016).

Laudon, K.C tomonidan elektron tijoratning ta'rifi "Elektron tijorat Internetdan foydalangan holda tovarlar yoki xizmatlarni sotib olish va sotish, shuningdek, ushbu operatsiyalarni amalga oshirish uchun pul va ma'lumotlarni uzatishni anglatadi. Elektron tijorat platformalari yangi korxonalar uchun kirish to'siqlarini sezilarli darajada kamaytiradi".

Ellis-Chadvikning aytishicha, "Raqamli marketing - bu mahsulot va xizmatlarni ilgari surish uchun qidiruv tizimlari, ijtimoiy media, elektron pochta va veb-saytlar kabi raqamli kanallardan foydalanish. Bu an'anaviy marketing bilan solishtirganda arzonroq narxda yangi korxonalar uchun kengroq auditoriyani qamrab olish imkonini beradi».

Crowdfunding - bu ko'p sonli shaxslarning jamoaviy sa'y-harakatlari, odatda onlayn platformalar orqali kapitalni jalb qilish usuli. Bu yangi biznes loyihalarini moliyalashtirishni demokratlashtirdi.

Arner va Barberisning ta'kidlashicha, Fintech yoki moliyaviy texnologiya to'lovlarni qayta ishlash, kreditlar va investitsiyalarni o'z ichiga olgan moliyaviy xizmatlarni yaxshilash yoki avtomatlashtirish uchun texnologiyadan foydalanadigan bir qator ilovalar va xizmatlarni o'z ichiga oladi. Fintech yangi korxonalar uchun moliyaviy boshqaruvni soddalashtiradi.

"Bulutli hisoblash internet orqali kompyuter xizmatlarini, jumladan, saqlash, qayta ishlash quvvati va dasturiy ilovalarni talab bo'yicha yetkazib berishni ta'minlaydi. Bu yangi korxonalar uchun IT infratuzilmasiga jiddiy investitsiyalarsiz o'z faoliyatini kengaytirish imkonini beradi". Armbrust, M., Fox, A., Griffith, R., Jozef, AD, Katz, RH, Konwinski, A., ... & Zaharia, M. (2010). "Bulutli hisoblash ko'rinishi". ACM aloqalari

Elektron davlat xizmatlari: Elektron davlat xizmatlari fuqarolar va korxonalar uchun xizmatlar ko'rsatish uchun davlat organlari tomonidan raqamli platformalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Biznesni onlayn ro'yxatdan o'tkazish kabi bu xizmatlar byurokratik jarayonlarni soddalashtiradi va yangi biznesni boshlash vaqtini va xarajatlarini kamaytiradi. "Norris, DF va Reddick, CG (2013). "Elektron hukumat va axborot texnologiyalarini boshqarish: tushunchalar va ilg'or tajribalar". IGI Global.

"Raqamli platformalar - bu xaridorlar va sotuvchilar yoki xizmat ko'rsatuvchi provayderlar va iste'molchilar kabi foydalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni

osonlashtiradigan onlayn ramkalar. Alibaba, Amazon va eBay kabi platformalar yangi korxonalariga global bozorlar va mijozlar bazalariga kirish imkonini beradi”. Parker, GG, Van Alstyne, MW va Choudary, SP (2016). “Platforma inqilobi: tarmoq bozorlari iqtisodiyotni qanday o'zgartirmoqda va ularni siz uchun qanday qilish kerak”. WW Norton & Company.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqot davomida monografik kuzatish, statistik abstraktsiya, mantiqiy fikrlash va istiqbolli prognozlash usullarini o'z ichiga olgan ilmiy izlanishlarga tizimli yondashuv keng qo'llanildi. Bundan tashqari, ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda tahlil va sintez usullaridan samarali foydalanildi.

Tadqiqot natijasi

2017-yildan boshlab ro'yxatdan o'tgan tadbirkorlik sub'ektlari soni: Yakka tartibdagi tadbirkorlar soni.

Ro'yxatdan o'tish manbasi	Faoliyat turi	Soni
DXM orqali	Yakka tartibdagi tadbirkorlar	1 476 245
	Yuridik shaxs	542 632
Onlayn	Yakka tartibdagi tadbirkorlar	133 253
	Yuridik shaxs	126 711

“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasiga muvofiq hududlarda raqamli transformatsiya holatini baholash maqsadida hududlarni raqamli rivojlantirish

darajasini reytingli baholash metodikasi ishlab chiqildi va bu bilan hududlarda raqamlashtirish holatini diagnostika qilish imkoni yaratildi.

Reytingli baholash metodikasida Birlashgan Millatlar tashkiloti (BMT) tomonidan dunyo davlatlarida axborot texnologiyalari rivojlanish va elektron hukumatni joriy etishni baholashda qo‘llaniladigan ko‘rsatkichlar qabul qilindi.

Reytingli baholash tartibi 4 ta ustuvor yo‘nalishlardan iborat:

- “Raqamli infratuzilma” (35 ball) – aholi punktlarining Internet, mobil aloqa, “Wi-Fi” nuqtalari va boshqalar bilan qamrab olinganligi baholanadi;

- “Raqamli iqtisodiyot” (25 ball) – elektron schet-fakturadan va onlayn nazorat-kassa mashinalaridan samarali foydalanish, mahalliy IT-xizmatlar bozori holati, elektr va tabiiy gaz iste‘molini hisobga olish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimini joriy etish va boshqalar baholanadi.

- “Ijtimoiy sohani raqamlashtirish” (20 ball) – ijtimoiy muassasalar (bolalar bog‘chasi, maktablar, poliklinikalar)da Internetdan foydalanish holatini, hamda ta‘lim va boshqa tizim hamda dasturiy mahsulotlarni joriy etish holatini baholash.

- “Raqamli ta‘lim” (20 ball) – maktablarni yo‘nalish bo‘yicha diplomga ega informatika o‘qituvchilari bilan hamda o‘quvchilarning “Bir million dasturchi” dasturi bo‘yicha qamrab olinganligi, aholining IT-sektorida bandligi, IT-o‘quv markazlarining va boshqalar.

Hududlarni yakuniy bahosi “yashil” - yaxshi baho (71 dan 100 ballgacha), “sariq” - qoniqarli baho (55 dan 71 ballgacha) va “qizil” – qoniqarsiz baholash natijasi bilan (55 balldan past) baholanadi.

2020 yil yakunlari bo‘yicha respublikaning 203 ta tuman (shahar) larini baholash amalga oshirildi, uning natijalari aniqlandi.

Raqamlashtirish holatini yaxshi baho olgan (“yashil” ro‘yxat) respublikaning 28 (14%)ta tuman va shaharlari joy oldi. **Raqamlashtirish holati qoniqarli baho olgan (“sariq” ro‘yxat)** umumiy 59 (29%)ta tuman va shaharlar 71 balldan kam baho oldi. **Raqamlashtirish holati qoniqarsiz baho olgan (“qizil” ro‘yxat)** 116 (57%)ta tuman va shaharlar 55 balldan kam baholangan.

Tahlil va natijalar muokamasi

O‘zbekistonda 2017-yildan boshlab davlat xizmatlari markazlari va onlayn tizimlar orqali tadbirkorlik subyektlarini ro‘yxatdan o‘tkazish sezilarli darajada o‘tdi. Mustaqil tadbirkorlar va yuridik shaxslar orasida ro‘yxatdan o‘tish jarayonlari raqamli texnologiyalar yordamida soddalashtirildi. 2017-yildan boshlab davlat xizmatlari markazlari orqali 1 476 245 yakka tartibdagi tadbirkor va 542 632 yuridik shaxs ro‘yxatdan o‘tdi. Onlayn tizimlar orqali esa 133 253 yakka tartibdagi tadbirkor va 126 711 yuridik shaxs ro‘yxatdan o‘tgan.

Хулоса ва takliflar

Raqamli texnologiyalar O'zbekistonda yangi bizneslarni boshlash jarayonini sezilarli darajada soddalashtirmoqda. Davlat ro'yxatidan o'tish jarayonining raqamlashtirilishi tadbirkorlik subyektlari uchun qulay sharoit yaratadi, byurokratik to'siqlarni kamaytiradi va biznesni boshlash vaqtini qisqartiradi.

Raqamli texnologiyalar, ayniqsa elektron hukumat va raqamli platformalar, tadbirkorlik faoliyatini tezlashtirishda va soddalashtirishda muhim rol o'ynamoqda. Onlayn ro'yxatga olish va davlat xizmatlari markazlari orqali amalga oshiriladigan xizmatlar yangi tadbirkorlar uchun sezilarli darajada qulayliklar yaratadi. 2017-yildan boshlab raqamli tizimlar orqali ro'yxatdan o'tgan tadbirkorlik subyektlari soni ortdi. Mustaqil ravishda ro'yxatdan o'tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxslar sonining oshishi, raqamli xizmatlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Yuqorilarni tahlili natijasida yangi turdagi biznes ochish uchun raqamli texnologiyalar sohasini rivojlantirishga doir takliflarni keltirib o'tish lozim.

➤ Hududlarda raqamli infratuzilmani yanada kengaytirish va modernizatsiya qilish lozim. Bu, o'z navbatida, internet va mobil aloqa imkoniyatlarini yaxshilash orqali tadbirkorlik muhitini yanada rivojlantiradi.

➤ Yangi tadbirkorlik subyektlari uchun mavjud elektron xizmatlarni yanada kengaytirish va qulaylashtirish kerak. Shu bilan birga, elektron xizmatlar haqidagi ma'lumotlarni kengroq targ'ib qilish orqali foydalanuvchilarning xabardorligini oshirish mumkin.

➤ Raqamli texnologiyalar yordamida byurokratik jarayonlarni yanada soddalashtirish va avtomatlashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu tadbirkorlik faoliyatini boshlash va rivojlantirish jarayonlarini tezlashtiradi.

➤ Raqamli texnologiyalar va elektron hukumat sohasida amalga oshirilayotgan yangi tashabbuslar va ta'lim dasturlarini qo'llab-quvvatlash zarur. Bu, ayniqsa, yosh tadbirkorlar uchun raqamli texnologiyalarni samarali ishlatish bo'yicha bilim va ko'nikmalarni oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brynjolfsson, E. va McAfee, A. "Ikkinchi mashina davri: ajoyib texnologiyalar davrida ish, taraqqiyot va farovonlik."
2. Hisrich, RD, Peters, MP va Shepherd, DA. "Biznes yaratish jarayoni."
3. Kuratko, DF. "Tadbirkorlik - bu yangi biznesni yaratish, boshqarish va kengaytirish harakati."
4. Laudon, K.C. "Elektron tijorat: Internetdan foydalangan holda tovarlar yoki xizmatlarni sotib olish va sotish."
5. Ellis-Chadvik. "Raqamli marketing."

6. Arner va Barberis. "Fintech yoki moliyaviy texnologiya."
7. Armbrust, M. va boshqalar. "Bulutli hisoblash ko'rinishi."
8. Norris, DF va Reddick, CG. "Elektron hukumat va axborot texnologiyalarini boshqarish."
9. Parker, GG, Van Alstyne, MW va Choudary, SP. "Platforma inqilobi: tarmoq bozorlari iqtisodiyotni qanday o'zgartirmoqda."
10. <https://mitc.uz/uz/pages/egovernment/2074>
11. https://gov.uz/oz/religions/activity_page/e_government/